

EVALUEREN BIJ BSM: VERANTWOORD

Van eindterm naar eindcijfer

Het examenvak Beweging, Sport en Maatschappij moet afgerond worden met een cijfer. In het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) staan alle opdrachten, de verdeling in studielast en weging. Hoe iedere opdracht wordt beoordeeld en afgesloten met een cijfer is aan de scholen. Een landelijk kader daarvoor ontbreekt, want BSM is alleen een schoolexamen en CITO voorziet niet in voorbeeldtoetsen of -examens. De afgelopen jaren hebben scholen afzonderlijk en in netwerkverband pogingen gedaan om dat te ontwikkelen. Dit artikel gaat over hoe je zowel theoretische toetsen als praktische opdrachten bij BSM kunt beoordelen op een reële, verantwoorde en haalbare wijze.

Door: Eric Swinkels

THEORIE VOORAL PRAKTISCH

Omdat BSM geen centraal examen heeft zijn er ook geen voorbeeldexamens waar een bepaald niveau aan kan worden ontleend. BSM is dan ook één van weinige vakken met alleen een schoolexamen. Het voordeel is de grote mate van vrijheid die voor scholen een zegen was om het vak op te kunnen zetten. Immers iedere school heeft andere accommodatie en materiaal. De vraag is ook hoe je het belangrijkste deel van BSM, namelijk het praktische bewegen kunt meten aan de hand van gestandaardiseerde eisen. Moeten BSMers allemaal vier meter ver kunnen springen voor een voldoende? Wordt lesgeven beoordeeld door een examencommissie? In de vakwereld is er wel discussie geweest over die wenselijkheid om van BSM (LO2hv) een centraal examenvak te maken. Uit het onderzoek dat Gerie ten Brinke samen met studenten van de Calo Zwolle heeft uitgevoerd in 2006¹ is gebleken dat 'de tijd die aan theorie wordt besteed' reëel is. Theorie die los staat van de praktijk wordt door weinig leerlingen gewaardeerd en serieus genomen. Ook docenten willen theorie graag toepassen in de praktijk, maar ze vinden dit een van de lastigste zaken binnen het lesgeven in BSM. Ze vinden dit ook het belangrijkste verbeterpunt. Leerlingen geven in dat onderzoek aan dat bij zowel het aanbieden als beoordelen van praktische opdrachten en theo-

rie nauwelijks rekening wordt gehouden met verschillen tussen leerlingen. De theorie is minder diepgaand dan bij andere examenvakken, maar de vraag is of dat zorgelijk is. Theorie beklijft het best wanneer dit gekoppeld wordt aan en/of een vervolg in praktijk. Volgens leerlingen mag die theorie wel diepgaander zijn door minder onderwerpen uitgebreider te behandelen. De weging van de theorietoetsen maakt dat leerlingen de theorie te weinig serieus nemen (wordt gecompenseerd met praktische PO's).² In 2006 kon dus de conclusie worden getrokken dat bij veel (toen nog 69) scholen het vak LO2 hv goed van de grond is gekomen en dat docenten vooral de praktische kant goed hebben ingevuld. De theoretische kant en de koppeling met de praktische opdrachten blijft een onderdeel waar docenten minder bedreven, opgeleid en geoefend in zijn.

VOORBEELDTOETSEN

In 2007 is het aantal eindtermen teruggebracht tot 16 (havo) en 19 eindtermen voor vwo. Ondanks dat blijft BSM (LO2hv) een uitgebreid programma met praktijk bewegen, regelen, trainen, blessurepreventie en behandeling als voorbeelden. Waar mogelijk wordt die theorie aan praktijk gekoppeld, maar dan nog is niet te vermijden dat bij BSM theorietoetsen worden afgenomen. Bij zowel die theorietoetsen als bij het beoor-

delen van de praktijkopdrachten moet het doel zijn te komen tot valide, betrouwbare en hanteerbare beoordelingscriteria. Samen met de begeleiders van de zes BSM-netwerken zijn we bezig daarvoor toetsvoorbeelden te ontwikkelen.

In 2008 zijn we gestart met het ontwikkelen van die toetsvoorbeelden. Dit najaar willen we in de BSM-netwerken de eerste voorbeelden testen in de praktijk. In 2009 proberen we een tweede serie voorbeelden uit, zodat we komen tot tien voorbeelden van theoretische toetsen en beoordelingen van praktische opdrachten. De zes BSM-netwerken met in totaal ruim 50 scholen zijn voor deze toetsvoorbeelden een ideaal platform om het ontwikkelde materiaal te testen en terug te koppelen. Uiteindelijk hopen we met de voorbeeldtoetsen ant-

woord te geven op vragen als: wat is het verschil tussen toetsvragen voor havo- en voor vwo-leerlingen? Wat zijn goede toetsvragen? Welke type toetsvragen kun je waarvoor gebruiken? Hoe voorkom je bij het beoordelen in de praktijk dat je zit opgescheept met een berg papierwerk?

De discussie in een BSM-netwerk heeft ertoe geleid dat dit najaar alle deelnemende scholen aan dat netwerk allemaal dezelfde toets over EHBSO, blessurepreventie en -behandeling af gaan nemen. Ze wilden zelfs zo ver gaan dat ze elkaars toetsen wilden nakijken. Collegiale visitatie ten top.

VERSCHILLENDE TYPEN VRAGEN

Inmiddels heeft de ontwikkelgroep op de BSM-studiedag eind april 2008 zijn de eerste voorbeelden gepresenteerd in een

Als we het hebben over toetsing dan zijn vanuit SLO negen hoofdvragen geformuleerd:

- 1 Waarom toets ik?** Bij BSM moeten we cijfers geven als resultaat van theoretische toetsen en beoordeling van Praktische Opdrachten. Met de toetsen sluiten we opdrachten af en krijgen informatie over datgene wat de leerlingen geleerd hebben.
- 2 Wat toets ik?** Theorie en praktijk. Kennis, inzicht, toepassing en vaardigheden, leerproces (samenwerken, reflecteren), onderzoek doen.
- 3 Wie toetst (en beoordeelt)?** De docent is de aangewezen en verantwoordelijke om te toetsen. Bij BSM kunnen leerlingen ook elkaar en zichzelf beoordelen. Mededocenten kunnen ook beoordelen.
- 4 Hoe toets ik?** Gesloten vragen, open vragen, toepassingsvraagstukken, inzichtvragen, practicum in de zin van een trainingsprogramma, mondelinge presentatie, verslag, werkstuk, logboek, stageverslag, lesgeven voor de klas, het leiden van een toernooi etc.
- 5 Wat zijn de kwaliteitseisen die ik aan mijn toetsen stel?** Bij deze belangrijke vraag valt te onderscheiden:
 - a **Inhoudvaliditeit:** Hoe verwerk je (landelijk) vastgestelde eindtermen BSM met aandacht voor het onderscheid tussen havo en vwo?
 - b **Begripsvaliditeit:** Hoe hanteer je een evenwichtige verdeling van kennis, toepassing en inzicht over de toetsen, onafhankelijk van welke methode?
 - c **Objectiviteit:** Hoe zorg je voor objectieve scorbaarheid van de antwoorden, zonder dat er te discussiëren valt over de goede antwoorden?
 - d **Betrouwbaarheid:** Hoe zorg je dat toeval geen invloed heeft op de toetsresultaten? Moet je persé uitkomen op 100 punten voor een toets of kun je niet beter 9 delen door het behaalde puntentotaal vermenigvuldigd door de factor (9/maximaal te behalen aantal punten) plus 1. Uit hoeveel vragen moet een toets bestaan? Hoe kun je betrouwbaar correctiemodellen en scoringsvoorschriften gebruiken?
 - e **Gebruiksgemak:** Hoe kunnen we gebruikmaken van de deskundigheid van anderen? Bijv. voorbeeldtoetsen bij een methode; collega's mee laten beoordelen; tweede corrector theorietoetsen.
 - f **Transparantie voor leerlingen:** toetsen wat je geoefend hebt. Toetsen moeten voorafgaand aan de lessenserie bekend zijn, zodat de docent de leerlingen daarop kan voorbereiden. Dus een studiewijzer over het onderwerp toevoegen.
 - g **Haalbaarheid:** Hoe is de moeilijkheidsgraad, de leesbaarheid en het taalgebruik (ook voor dyslectische leerlingen) en lay-out? Krijgt iedereen de toets wel in 50 minuten (bijv.) af? Niet onbelangrijk voor de docent: Hoeveel tijd kost het nakijken van de toets?
- 6 Wat geeft mijn cijfer weer?** De mate van ijver en inzet van de leerlingen? Vooral kennis of ook vaardigheden en inzicht? In welke verhouding? Het niveau van een leerling? Determinerende gegevens? Een goede prognose over het vervolg?
- 7 Hoe beoordeel ik?** Hoeveel punten per vraag, per beoordelingscriterium? Wanneer is het voldoende? Werk je met niveau-beschrijvingen analoog aan het Basisdocument Bewegingsonderwijs Onderbouw VO?
 - a Basisniveau voor 'lerende' leerlingen die voldoende participeren en scoren
 - b Vervolgniveau voor leerlingen die in hun leerproces vorderingen laten zien en recht hebben op een ruim voldoende cijfer
 - c Gevorderd niveau voor de uitstekende, vollere experts onder de leerlingen die een uitstekend cijfer verdienen
 - d Zorgniveau voor leerlingen die een onvoldoende scoren of beginners die geen ontwikkeling doormaken of leerlingen die niet gemotiveerd zijn voor een vak waar ze voor hebben gekozen
- 8 Wanneer toets ik en hoe vaak toets ik?** Welke toets gebruik je op welk moment?
- 9 Wat doe ik met de resultaten?** Hoe sluit je toetsen af? Wat komt in het examendossier of het Sportfolio voor BSM?

workshop. Bij de eerste serie toetsvragen hebben we onderscheid gemaakt in verschillende typen vragen.

Bijvoorbeeld een van de reproductievragen is: 'Wat betekent de ICE-regel? Leg uit.' Leerlingen kunnen daar concreet antwoord op geven. Hun kennis wordt getoetst. Op die vraag moeten ze op acht punten antwoord geven die in het antwoordmodel gegeven zijn. Of dit dan halve of hele punten worden hangt samen met hoe deze vraag zich verhoudt tot andere vragen. Dezelfde vraag op een andere manier stellen kan ook met een toepassingvraag: 'Joris ligt op het voetbalveld en heeft zijn enkel gekneusd. Jij bent als hulpverlener erbij gehaald. Vertel in detail hoe je de gekneusde enkel gaat behandelen.' Hetzelfde aantal punten kan worden toegekend,

doe je als hulpverlener? Laat zien en vertel daarbij waarom je iets doet. Je krijgt hiervoor acht punten.'

PRAKTISCH TOETSEN VAN PRAKTIJKONDERDELEN BSM.

Waar het bij de theoretische toetsen voornamelijk om de domeinen Bewegen & Gezondheid en Bewegen & Samenleving gaat staat bij de Praktische opdrachten Bewegen voorop, zeker voor leerlingen. Het onderstaande advies zoals het in de 'Handreiking BSM' is beschreven valt af te leiden in welke verhouding theorie en praktijk tot elkaar staan, maar ook het bewegen in relatie tot de bijzondere opdracht bij BSM: lesgeven, organiseren, training en onderzoeken of werkveldstage.

PTA BSM	Havo	Vwo
Theorietoetsen	30%	30%
Praktische opdrachten:		
1 Bewegen	35%	25%
2 Bewegen en regelen (lesgeven en organiseren)	25%	15%
3 Bewegen en gezondheid (trainingsprogramma)	10%	10%
4 Onderzoekopdracht (reflectieopdracht vwo)	N.v.t.	20%

Werkveldstage voor havo 5 kan een handelingsdeel zijn

maar de vraagstelling is anders en kan voor leerlingen moeilijker zijn. Voor vwo-leerlingen zou een zogenaamde productievraag kunnen worden gesteld: 'Beschrijf een situatie waarin van jou verwacht wordt dat je de ICE-regel moet toepassen. Je kunt acht punten verdienen voor deze vraag.' Naast het toetsen met deze vragen over het theoretische deel van Blessurepreventie en -behandeling (EHBSO) zouden leerlingen ook hun kennis en vaardigheid in de praktijk moeten toetsen. Leuk dat ze kennis hebben opgedaan, maar ze moeten ook daadwerkelijk iemand kunnen helpen als die een blessure heeft. Leerlingen kunnen dus ook een praktische vraag krijgen: 'Een speler is bij basketbal door zijn enkel gegaan. Wat

Voor het Bewegen (35% bij havo en 25% bij vwo) zijn minimaal tien onderdelen te onderscheiden: drie keer spel, twee keer turnen, één keer bewegen op muziek, drie keer atletiek en één keer zelfverdediging. Meer onderdelen aanbieden mag, minder niet. In de praktijk zijn docenten heel verheugd met de toegenomen hoeveelheid studielast vanaf 2007. Havo heeft nu 320 studielasturen. Dit betekent bijvoorbeeld anderhalf jaar lang vier lessen van 50 minuten per week. Vwo heeft iets meer dan de helft van de oude studielast erbij gekregen tot 440 sl. In de praktijk kunnen die leerlingen rekenen op drie lessen per week in vwo 4 en 5 en vier lessen van 50 minuten per week in de eerste helft van vwo 6.

Samengevat: Reproductie is een concrete vraag met concrete antwoorden. Kennis wordt getoetst zonder context. Toepassingsvragen combineren het vragen van kennis en doen een groter beroep op inzicht. Bij productievragen moeten leerlingen zelf iets bedenken. De context wordt gegeven en leerlingen moeten daarin hun kennis en inzicht beschrijven. Alle leerlingen moeten bij EHBSO ook hun praktische kennis en inzicht laten zien en dit moet beoordeeld worden.

In antwoordmodellen bij de voorbeeldtoetsen moeten we docenten daar inzicht in geven. De voorbeelden zullen niet volledig zijn, maar wel een ruime dekking geven op de in de eindtermen gestelde eisen. Een toetsenbank met toetsen inclusief antwoordmodellen kunnen via de netwerken en de website www.bsm.slo.nl verspreid worden.

Terug naar het beoordelen van praktijkonderdelen. Bij het ontwikkelen van beoordelingsinstrumenten hebben we als doel gesteld om te komen tot maximaal zes beoordelingscriteria met beschrijvingen van deelnameniveaus op één of hooguit twee A4tjes. Leerlingen moeten aan de hand van die beschrijvingen hun eigen niveau kunnen afleiden. Bij voorkeur gebeurt dit al aan het begin van de opdracht, zodat ze ook precies lezen, horen en zien (voorbeeld) wat van hun verwacht wordt. In grote lijnen moeten ze in ieder geval weten dat bewegen bij BSM meer is dan alleen achter een bal aanlopen of spelregels leren.

Ten opzichte van het LO-programma voor alle leerlingen, mogen leerlingen die voor BSM kiezen verwachten dat er een grotere aandacht voor bewegingsvaardigheden is, dat er meer diepgang is in zowel praktijk als theorie en dat er meer nadruk ligt op regelende vaardigheden. In eindterm 1 wordt dit kernachtig verwoord: 'de leerling moet bewegingssituaties kunnen kiezen, arrangeren, en begeleiden, voor zichzelf maar

vooral voor anderen en daarop reflecteren.² Dus verantwoorde en veilige keuzes leren maken, in bewegingssituaties. Leren dat goed te organiseren en te (bege)leiden.

VOORBEELD BEOORDELING PRAKTIJKONDERDEEL

In een eerder artikel over frisbee in de lessen BSM (LO 2, 2008) stond het beoordelingsformulier met daarin zeven beoordelingscriteria: actieve deelname (1 punt), drie aanvallende criteria (drie keer 1,5 punt) en drie verdedigende (eveneens drie keer 1,5 punt).

Als docent en leerling zijnde weet je wel waar ongeveer op gelet wordt, maar wat er precies onder wordt verstaan blijft een interpretatie van de docent... en het goed luisteren en nadoen van de leerlingen.

Het bijgevoegde voorbeeld hebben we bij verschillende klassen uitgeprobeerd. Vooral de beschrijvingen per deelnameniveau geven veel beter zicht op wat we precies bedoelen:

- 1 Actieve deelname tijdens de lessen (1 punt), waarbij de nadruk in de beschrijving is komen te liggen op de gerichtheid op leren. Juist bij een spel als Ultimate frisbee moeten leerlingen zelfstandig het spel kunnen en willen spelen. Dus niet alleen een actieve houding vragen we, maar een actief lerende houding gericht op beter willen leren frisbeeën. Dat doet de ene leerling beter dan de andere.
- 2 Spelregelkennis en Fair Play is van dezelfde orde. Je kunt pas goed zelfstandig Ultimate frisbee spelen niet alleen als je de spelregels kent, maar ook hoe je daar met je medespeler mee om gaat. De ene leerling kan dat op een betere manier aan anderen duidelijk maken dan de andere.
- 3 Aanval opbouwen en de aanval voorkomen
 - a aanval opbouwen = samenspelen (A) 1,5 punt
 - b in schijfbezit blijven = werpen en vangen (B) samen met E 1,5 punt
 - c in schijfbezit komen = onderscheppen (C) 1,5 punt
- 4 Scoren en het scoren voorkomen
 - a in scoringspositie komen en scoren = vrijlopen en vangen (D) 1,5 punt
 - b in schijfbezit blijven = werpen (E) B en E samen 1,5 punt
 - c scoren voorkomen = man-to-man (F) 1,5 punt (zie bijlagen)

Dat kunnen ze best zelf

ERVARINGEN MET BEOORDELEN

In de praktijk moeten leerlingen wel goed lezen en moet je als docent de niveaubeschrijvingen ook goed gedoceerd aanbieden. Wij lieten bijvoorbeeld de leerlingen eerst alleen het verdedigen observeren. De conclusie na de eerste spelletjes Ultimate was dat bijna alle leerlingen op zorgniveau zaten. Je zag ook dat de observerende leerlingen beter gingen kijken (en lezen) en dat ze na ieder volgend spel beter het niveau konden duiden. Het mooie (en belangrijkste) was ook dat ze die speler een aanwijzing konden geven om zich te verbeteren. Op die manier hebben we alle items al spelend doorgenomen. De observerende leerlingen zetten steeds alleen hun initialen bij het niveau van de speler. Soms verdeeld, maar vaak overeenkomstig was het oordeel van verschillende observatoren. Na afloop kreeg iedere leerling zijn formulier weer terug en moest een cijfer invullen passend bij de geobserveerde en beoordeelde niveaus. De cijfers van de leerlingen lagen erg dicht bij die van de docent. Waar dat verschilt,

FOTO: ANITA RIEMERSMA

Wat is mijn score?

kun je discussiëren of beter een nieuw potje frisbee spelen en laten zien dat die leerlingen wel een bepaald niveau in zich hebben. Laat maar zien dat jij gelijk hebt. Laat ook anderen meekijken.

We hadden slechts één formulier nodig voor alle lessen.

Leerlingen wisten vooraf precies waarop ze beoordeeld werden. Leerlingen hebben vooraf beter zicht gekregen op wat de beoordelingscriteria precies inhouden. Vertaald naar de eindtermen kunnen ze veel genuanceerder vertellen waar het om gaat of nog beter dat laten ze zien. Leerlingen waren het eens met het eindoordeel.

Op dezelfde wijze is de lessenserie softbal voor BSM beschreven rond één observatie- en beoordelingsformulier. Met de ontwikkelgroep gaan we de komende maanden hard werken om de toetsvoorbeelden uit te proberen in de praktijk bij de

scholen die aangesloten zijn bij de BSM-netwerken. Uit die praktijkervaringen komen aanwijzingen om de instrumenten en toetsvoorbeelden bij te stellen. We hopen daarmee een goede bijdrage te leveren aan het verder ontwikkelen van kwalitatief betere lessen BSM.

Correspondentie: e.swinkels@slo.nl

¹ Brinke, Gerie, ten. 2006. Kansrijk LO2 hv. Onderzoek naar kwaliteit en groei LO2 hv. Hogeschool Windesheim Zwolle, afdeling CALO

² Brouwer. B., Swinkels. E. Handreiking schoolexamen bewegen, sport en maatschappij h/v. 2006, SLO Enschede

BSM Doelspel frisbee -> Deelnameniveaus Ultimate frisbee 4 tegen 4 Naam: _____ klas _____ Datum _____

Nadat je je naam hebt ingevuld, vul je in iedere rij je initialen in bij het niveau dat bij je past.
De observeerder vult zijn initialen in iedere rij in bij de kolom van het niveau van de speler.

Observatie door: 1) _____ 2) _____ 3) _____ 4) _____

Item	Punten	Functie	Basis (0,5)	Vervolg (1,0)	Gevorderd (1,5)	Zorg (0)
Actieve deelname tijdens lessen	1	Gerichtheid op leren	Doet actief mee en kan zich daardoor verbeteren. Is zich minder bewust van zijn deelnameniveau.	Kent zijn startniveau en toont zichtbare gerichtheid op verbeteringen. Is zich bewust van zijn eigen deelnameniveau en de leerdoelen die worden aangereikt.	Richt zijn aandacht op bepaalde aspecten van deelname en probeert die te verbeteren. Vraagt advies en kiest (bewust) voor het verbeteren van bepaalde vaardigheden.	Toont nauwelijks gerichtheid om zich te verbeteren op het terrein van bewegen (of regelen) Interesseert zich niet voor zijn deelnameniveau.
Spelregelkennis en fair play	1.5	Het toepassen van the spirit of the game	Herkent spelregelovertradingen bij zichzelf en anderen. Accepteert meningen en interpretaties van anderen en komt in discussies hierover tot een oplossing.	Herkent spelregelovertradingen bij zichzelf en anderen en wijst anderen op een vriendelijke manier op overtradingen. Komt in discussies met goede voorstellen die tot een goede beslissing leiden.	Handelt niet alleen volgens de afgesproken regels maar is ook behulpzaam om anderen te coachen in sportief gedrag. Geeft daarbij aan anderen aan hoe gehandeld moet worden volgens de afgesproken regels. Doet zinvolle voorstellen, die leiden tot nieuwe afspraken, in situaties waarin de afgesproken regels niet voorzien. De voorstellen passen bij de aard van het spel en volgen principes van 'fair-play'.	Herkent moeilijk spelregelovertradingen bij zichzelf. Accepteert moeilijk de meningen en interpretaties van anderen, brengt discussies niet tot een oplossing en handhaaft daarbij vaak eigen interpretaties.

